

ІДЕЯ ТВОРЕННЯ АРХІТЕКТУРИ ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕАТРАЛЬНОГО ПАВІЛЬЙОНУ НА ВИСТАВЦІ ПРАЗЬКЕ КВАДРІЕНАЛЕ 2019

© Проскураков В. І., 2019

Окреслено шляхи пошуку архітектури українських павільйонів для світових театральних виставкових форумів і зокрема ідею творення архітектури першого українського національного театрального павільйону на Празькому Квадріенале 2019.

Ключові слова: архітектурна ідея, театральні виставкові павільйони, Празьке Квадріенале.

Постановка проблеми

Коли організатори Празького Квадріенале 2015 року надали спільній виставці творчих робіт всесвітньо відомого сценографа Є. Лисика та проєктів і реалізацій театральних просторів, приміщень, будівель тощо, які розробили студенти, докторанти, викладачі кафедри дизайну архітектурного середовища Львівської політехніки статусу національної в розділі “Освіта”, стало зрозуміло, що кафедру можуть чекати і подальші важливі події. Експозиція спроектованих і вибудованих кафедрою театральних просторів “Будинку Кафки”, де в 2015 році організатори чергового Квадріенале розмістили міжнародну виставку, стала популярною і серед відвідувачів Квадріенале, і серед діячів світового театру. Це вплинуло на рішення організаторів запросити кафедру представляти Україну під час подальших заходів Празьких Квадріенале. Тобто ця виставка 2015 року на Всесвітньому театральному форумі вперше за часів незалежності надала можливість постійної презентації здобутків українського театрального мистецтва, театральної техніки, технології, сценографії, архітектури, акторської майстерності. І не тільки в Празі, а й на подібних форумах в Единбурзі (Шотландія), Авіньйоні (Франція), Тайбеї (Тайвань). Ці презентації потребують спеціальних просторів і середовищ, інакше кажучи, архітектурних об’єктів-павільйонів показу театральних здобутків не тільки в окремих виставкових розділах (наприклад, освіти), а на рівні країни загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Кафедра дизайну архітектурного середовища Інституту архітектури Національного університету “Львівська політехніка”, яка була заснована в листопаді 2003 року, напевно була єдиною на початку XXI століття не тільки в Україні, на усьому пострадянському просторі та в Східній Європі. Значне місце в роботі кафедри займають наукові розвідки, навчальне, пошукове і прикладне проєктування в галузі театральної архітектури і сценографії. Про це свідчить фундаментальна дисертація професора В. Проскуракова [1], засновника кафедри дизайну архітектурного середовища, дисертації його учнів Б. Гоя, З. Климко, І. Гуменник [2–4], присвячені різноманітним аспектам архітектури театральньо-видовищних будівель і споруд. А також дисертації і наукові публікації як учнів В. Проскуракова, так і інших співробітників кафедри, в яких висвітлювалися окремі аспекти театрального мистецтва – технології, матеріали, технічні засоби, теорія, філософія мистецтва – М. Яціва, С. Іванова-Костецького, О. Кордуняна, Р. Кубая, І. Копиляка, Т. Гарашака, Ю. Філіпчука [5–12], і зокрема явище сценографії – З. Климко та К. Янчук [13, 14]. Це дозволило реалізувати на кафедрі в різних проєктах театральньо-видовищні стаціонарні, ландшафтні, мобільні, збірно-розбірні, трансформовані будівлі; культурно-просвітницькі – музеї, кінотеатри, виставкові зали, клуби, будинки товариств; різноманітні будівлі розваг і багато іншого. Але цього виявилось недостатньо для творення архітектури українських національних театральних павільйонів, споруд нового архітектурного типу, ідейним фундаментом яких мала би бути українська культура, а просторова побудова уможливила б інтеграцію театральньо-видовищної і культурно-просвітницької функцій з використанням сучасного технічного і технологічного обладнання.

Формулювання мети статті

Метою статті є висвітлення проектного пошуку архітектури українських національних театральних павільйонів на всесвітніх виставках і, зокрема, презентація ідеї, з якої проріс проект архітектурного рішення і реалізації Першого українського національного павільйону України для Празького Квадріенале 2019 року, створений на кафедрі дизайну архітектурного середовища у Львівській архітектурній школі.

Виклад основного матеріалу

Як згадувалося вище, організатори Празького Квадріенале 2015 року, враховуючи високий рівень експозиції кафедри дизайну архітектурного середовища, запросили її авторів і організаторів до участі у наступній, черговій, у 2019 році, але на інших умовах. Річ у тім, що в головній виставковій споруді – “Промисловому палаці” у парку Фучіка, де в минулому відбувалися Празькі Квадріенале, сталася пожежа, і вщент вигоріло ліве крило. Будівля потребувала значних реконструктивних і реставраційних робіт, із якими господарі не впоралися до відкриття PQ 2015. Ось чому середовищем різних розділів національних експозицій тимчасово стали насамперед приміщення “Будинку Кафки” та зали, вестибюлі, подвір’я деяких музеїв та інших культурно-просвітницьких будівель в центрі Праги. Але переважали міні-секції, на які поділили поверхи і мансарду “Будинку Кафки”. Для першої участі в такому грандіозному заході світового масштабу, як Празьке Квадріенале, скромні параметри виставкових просторів (4.60×3.60×3.37 м) для творців української виставки з Архітектурної школи Львівської політехніки підходили. Було вирішено експозицію як сцену “театру” кінетичних проєкцій творів геніального українського художника Є. Лисика: кінетичних проєкцій і ескізів вистав, макетів, завіс, палет, горизонтів, фрагментів реальних вистав, створених майстром. А також різноманітних архітектурних об’єктів, запроєктованих студентами і викладачами кафедри в період між 2010 і 2015 рр. Тобто автори потрактували секцію як сцену, де планшетою була підлога, горизонтом – одна зі стін будівлі, яка час від часу ставала екраном то для проєкцій праць майстра, то проєктів і реалізації авторів зі Львова та їхніх колег з університету ім. Райерсона, Торонто (Канада) під керівництвом професорів П. Босого і Ш. Долгого. Порталом, кулісами і завісами “сцени” стали репродукції творів Лисика і працівників та студентів Львівської архітектурної школи [15] (рис. 1).

Рис. 1. Експозиція української виставки в розділі “Освіта” на PQ15 у вигляді “театру” кінетичних проєкцій творів Є. М. Лисика, а також архітектурних об’єктів, запроєктованих студентами і викладачами кафедри дизайну архітектурного середовища від 2010 до 2015 рр. (архів кафедри ДАС)

Та набутий таким чином досвід мало підходив для творення середовища експозиції для Квадрієнале в 2019 році. На це було декілька причин. По-перше, до відкриття PQ 2019 планувалося завершити роботи із відновлення просторів головного виставкового палацу, що постраждали під час пожежі. І організатори на чолі із Павліною Сулковою постановили повернутися до презентації виставок у виставкових павільйонах, як це було від самого початку PQ в 1967 році і всі інші наступні роки до пожежі. А професор П. Босий як координатор Першої української національної виставки на Празькому Квадрієнале 2019 року прийняв рішення, щоби павільйон для неї розробили і виготовили спеціалісти з кафедри дизайну архітектурного середовища Національного університету “Львівська політехніка”.

Таке завдання було абсолютно новим для викладачів і студентів кафедри. Адже в таких просторах презентують сценографічні твори у реальних вимірах, автори яких мають різні погляди на феномен сценографії [16]. Тому було вирішено розпочати пошуки архітектури цього об’єкта задовго до червня 2019 року, коли мало відбутися PQ 2019. Розпочати як на рівні семестрових проєктів, так і проєктів бакалаврських і магістерських робіт. Зрозуміло, що під час пошуку архітектурного рішення майбутнього павільйону постійно моніторили ідеї архітектури павільйонів і просторів як на PQ у минулі роки, так і тих, в яких виставлялися експонати, що презентували українську театральну культуру в працях художників сцени і театральних архітекторів – як в незалежній Україні, так і значно раніше, за “часів СРСР”. Тоді у виставках Трієнале сценографії в Ризі і Вільнюсі, московських і ленінградських виставках “Итоги сезона”, виставках “Театральні художники Грузії”, “Театральні художники Сибіру”, “Художники театру і кіно” брали участь художники і архітектори з України. Але насамперед моніторили ідеї національних театральних павільйонів на виставках Квадрієнале.

Серед проєктів студентів кафедри В. Лілик, В. Савіної, В. Мадяр, М. Коровайника, О. Сєкереша, Т. Городчука, О. Котоуса, Н. Дуди та інших, за участі і керівництва професора В. Проскуракова, викладачів К. Янчук, З. Климко, Ю. Філіпчука було багато цікавих робіт. Наприклад, студентка В. Лілик створила в плані квадрата 5×5 м в головному палаці PQ 19, які організатори планували для майбутніх павільйонів, амфітеатр-пандус і напівкільцеву ар’єрсцену, відгороджену від амфітеатру напівпрозорими кулісами. Вони могли працювати як екрани для кінетичних проєкцій вистав, світлотіньових і проєкцій слайдів сценографічних творів; бути горизонтом для подій, що відбуватимуться у центрі амфітеатру (рис. 2).

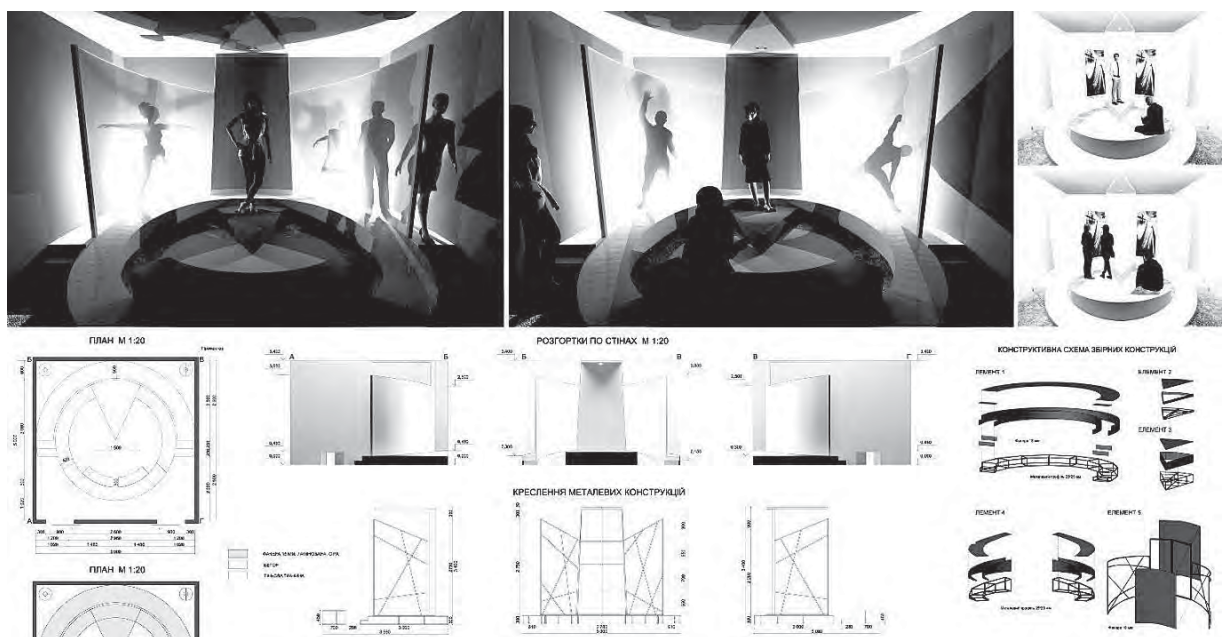

Рис. 2. Ескіз-проєкт українського театального павільйону, розроблений студенткою В. Лілик (архів кафедри ДАС)

Ескіз-проект павільйону студента О. Секереша нагадував українську хату, українську церкву, палац українських магнатів, у центрі просторової конструкції якого був розташований амфітеатр. Цікавими були й інші проекти: один з них нагадував простір талерійної сцени, що була вмонтована в куб, тригранні куліси якої можна було б використовувати для моментальних спонтанних змін дії як відвідувачами, так і представниками країни або регіону. Другий був вирішений як комбінація об'ємів: більшого каркасного і меншого скляного, напівпрозорого, в середині якого можна було б виставляти предмети сценографічних рішень різних вистав. Були й інші ідеї, достатньо конкурентоздатні, але довгий час авторам не вдавалося створити конструкцію і простір, в яких би відображалася не тільки виставкова функція, а і генеза і розвиток національної української культури і зокрема театру. Автори прагнули до того, щоби архітектура Першого національного українського театрального павільйону проілюструвала тисячолітню історію національного театру: від будівель і середовища дії пратеатру до театру сучасного. Показала, що український театр є явищем не тільки національної, а й світової культури.

Ідею вибору побудови простору, дійової організації і естетичного вирішення архітектури павільйону підказала дата проведення Квадріснале в Празі: 6–16 червня. Празьке Квадріснале 2019 року мало відбутися напередодні наймістичнішого українського дохристиянського свята – Івана Купала, яке святкують вночі з 23 на 24 червня. Від прадавніх часів просторами магічних обрядових дій, обрядових ігор давніх слов'ян (зокрема й українців), були природні ландшафти: ліси, поля, гори. Об'єктами пошанування в цих обрядах були джерела, річки, болота, озера, ставки, а також вогонь – у культурах небесних сил, та гаї, ліси, окремі дерева і пори року, що символізували вегетативну природну силу. З цього “проросла” пізніше дія, яку можна і слід вважати українським пратеатром – купальська драма. Тоді, в ті далекі часи, під час давньослов'янських свят і розпочалося формування перших засад просторової організації й розташування глядача-учасника і учасника дії відносно самої дії. Давньоукраїнські свята були настільки поширеними й інтегрованими з усією природою довкола поселень, що віднайти місце давніх танців, купальських ватр і драми, жертвоприношень воді, різноманітних ігор майже неможливо. Першими спорудами із фіксованими просторами пратеатральної української і театральньо-видовищної діяльності можна вважати давні городища, капища, комплекси і храми. Не тільки тому, що в багатьох випадках призначення цих споруд відомі вчені, археологи [17–19] до кінця не визначили, а тому вони й інтерпретуються як споруди широкого функціонального жанру: від молінь до ігрищ. Ще й тому, що саме в них є деякі елементи архітектурно-просторової організації, елементи конструктивних рішень, зонування і враховуються певні фізичні умови, що є і в сучасному архітектурно-театральному досвіді. Значення драми Купала для українського театру є архіважливим не тільки тому, що її вважають найдосконалішою драмою в часи від українського пратеатру до часів українського старовинного обрядового театру, адже вона наповнена елементами дії. А ще тому, що для неї будували споруди.

Вербальний опис споруди “купальського театру”, що зберігся до наших часів, можна інтерпретувати так: “Споруда для проведення вистав “купальської драми” конструктивно, просторово, функціонально нагадувала як давньослов'янське ігрище, так і античний грецький театр. Основним конструктивним матеріалом “театру” були стовбури і гілки дерев. За селом у центрі галявини встановлювали (вкопували) чотири дерева, що утворювали прямокутник, і п'яте, найбільше дерево – в точці перетину його діагоналей. Довкола цих дерев вибудовували “амфітеатр” з дерев'яних колод на вкопаних у землю стовбурах у вигляді величезного віночка, але з проходами. Пізніше на колодах з'явилися дошки для сидіння. Під час дії місця на “амфітеатрі” займали старі, немічні й діти. Усі інші були учасниками театралізованого видовища.

На початку весни 2019 року професор В. Проскураков реконструював загальний вигляд “споруди “купальського театру”, її головні елементи і потім на їх основі розробив ескізи креслень, що стали складовими архітектурно-просторового вирішення Першого національного українського павільйону, підібрав сучасні матеріали для виготовлення елементів, узгодив масштаб павільйону із параметрами відведеного для нього організаторами РQ простору в “Промисловому палаці” (рис. 3). Упорядкувати ескізи і розробити робочі креслення павільйону допомогли студенти старших курсів В. Вовк і А. Откидач. А виготовили масштабну модель макета студенти М. Лопоша і Ю. Чолавин.

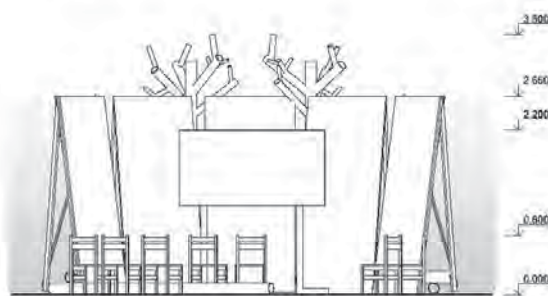
У результаті просторове вирішення павільйону набуло вигляду подвійного шестикутника з труб \varnothing 20 см, що символізували колоди, покладені одна на одну у відмітках підлоги палацу, зміщені одна відносно одної і вписані в коло (символ вічності) в квадраті розміром 5×5 метрів (площа для експозиції).

З одного боку головної поперечної осі простору вибудовано амфітеатр зі стільців (місць) над “колодами”-трубами. З другого боку простір увінчував горизонт, скопійований з величного ескізу сценографії видатного українського художника Є. Лисика до фольк-опери Є. Станковича “Коли цвіте папороть”, створений в 1978 р. для українського народного хору ім. Г. Вірьовки. Цей ескіз майстра зображав не тільки свято Купала у всій його красі – хороводах, іграх, поклоніннях, а і простір “театру” купальської драми.

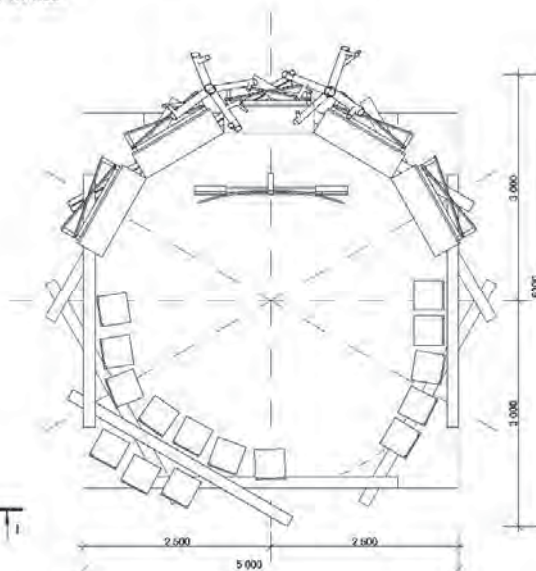

a

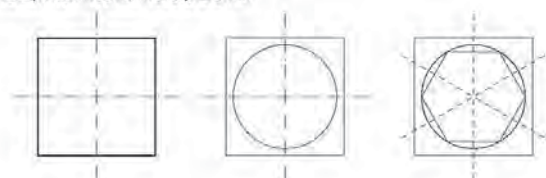
Розріз 1-1 М 1:50

План М 1:50

Пошук композиційного рішення

б

Рис. 3. Реконструкція загального вигляду споруди “купальського театру” (а), виконаної професором В. Проскураковим, і ескізи основних креслень (б) (архів професора В. Проскуракова)

Горизонт мав кріпитися до просторових конструкцій, виготовлених з п'яти планшетів, розставлених півколом. Завданням його, з одного боку, було “затягувати” відвідувачів до глибин театру купальської драми, намальованої Лисиком, а з іншого – відділити простір павільйону від мегапростору виставкового палацу (рис. 4). Пропонувався мінімум технічних засобів: комплекс акустичної й освітлювальної апаратури, телеекран для показу фрагментів вистав і усіх інших театральних подій, які відбулися в Україні від 2015 до 2019 р.– вистав і подій разом із усім тим, що мало відбутися в просторах Першого національного українського театрального павільйону на PQ 19.

Рис. 4. Пропозиція остаточної побудови простору, організації дії та їх естетичного оформлення з використанням горизонту-панорами з копією ескізу сценографії художника Є. Лисика для фольк-опери “Коли цвіте папороть” (архів професора В. Проскурякова)

Рис. 5. Відкриття Першого українського національного театрального павільйону 6 липня 2019 року у просторах правого крила головної виставкової споруди Празького Квадрінале “Промислового палацу” (архів кафедри ДАС)

Висновки

Для правильного показу досягнень майстрів сценографії і архітектури українського і світового театру на виставкових заходах недостатньо використати традиційний досвід, набутий під час показу досягнень в інших видах мистецтв.

Використовуючи запрошення до участі організаторів Празького Квадрієнале 2019 року, колектив авторів, що створив архітектуру Першого українського національного театрального павільйону, використав таку ідею побудови цього простору, організації дій і їх естетики, яка б пов'язала явище театру із минулим, майбутнім і, безперечно, сьогоденням. Розглядаючи театрально-павільйон як синтез трьох елементів феномену театру: феномену людини, феномену гри і феномену місця.

Павільйон був змонтований у Празі у “Промисловому палаці” 6 червня та вивезений ввечері 16 червня 2019 року (рис. 5)

1. Проскураков В. І. *Принципи розвитку архітектурної типології Українського театру: дис.... д-ра арх.: 18.00.02 – Кю, 2002. – 755 с.*
2. Гой Б. В. *Архітектура єврейських театрів України. Принципи типології та проектування: автореф. дис. ... канд. арх.: 18.00.02 – Львів, 2006. – 20 с.*
3. Климко З. В. *Архітектура сценографії Є. Лусика: дис. ... канд. арх.: 18.00.01 – Львів, 2019. – 232 с.*
4. Гуменник І. В. *Розвиток архітектурної типології ландшафтних театрів в Україні: дис. ... канд. арх.: 18.00.02 – Львів, 2019 – 20 с.*
5. Яців М. Б. *Архітектурно-просторова організація світлового середовища української церкви: дис. ... канд. арх.: 18.00.01. – Львів, 2002. – 173 с.*
6. Іванов-Костецький С.О. *Футуристичний дизайн як інструментарій прогнозування майбутнього / С. О. Іванов-Костецький // Архітектура: Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка” / відп. ред. Б. С. Черкес. – Львів: Видавництво Львівської політехніки. – 2011. – № 793. – С.12–19.*
7. Кордунян О. П. *Принципи пропорціонування в архітектурних типах громадських будівель та споруд України: автореф. дис. ... канд. арх.: 18.00.02 – Львів, 2009 – 22 с.*
8. Yurii Filipchuk. *The architectural creation of theatrical and entertainment centers for children and young as a factor of increasing the attractiveness of cities in Ukraine. The example of the puppet theater in Kropyvnytskyi / Yurii Filipchuk // Zabudova na obszarach zurbanizowanych, zagrożonych oraz trudnych: Monografia – Architektura 6 / pod redakcją Joanny Gill – Mastalerczyk – Kielce: Politechnika Swi'tokrzyska, 2017. – S. 56–66. PLISBN 978 -83-65719-23-2.*
9. Taras Harashchak. *Results of educational, experimental, research design of modern entertainment objects in Kielce by students of Lviv Politechnic University and Politechnica Swietokrzyska Kielce University of Technology [текст] Taras Harashchak // Housing Environment: composition in urban planning. – 2017. – No. 21. – P. 58–61. ISSN 1731 – 2442.*
10. Климко З. В. *Висвітлення актуальності дослідження феномену сценографії, як складової театральної архітектури (на прикладі архітектурно – сценографічної творчості Є. М. Лусика) [текст] / З. В. Климко // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник / відпов. ред. М. М. Дьомін. – К.: КНУБА, 2014. – Вип. 36. – С. 63–74.*
11. Філіпчук Ю. *Розвиток архітектурних ідей в проектах і будівлях театрально – видовищних центрів для дітей та молоді // Матеріали доповідей комісії архітектури та містобудування НТШ (28–29 березня 2018 р.) підготовані до XXIX наукової сесії наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 2018. – С. 64–67.*
12. Проскураков О. В. *Принципи архітектури спілки Ф. Фельнера і Г. Гельмера і їх розвиток в Україні: дис. ... канд. арх. : 18.00.01. – Львів, 2009. – 20 с.*
13. Zoriana Klymko. *Wplyw twórczości scenografa Eugeniusza Lysyka na tworzenie teatralnej i kulturalno – edukacyjnej architektury Lwowa [текст] / Zoriana Klymko // Architektura zharmonizowana w przestrzeni miasta: Monografia – Architektura / Pod redakcją Lucjana W. Kamoinki. – Kielce: Politechnika Swi'tokrzyska, 2016. – S. 56–65. PLISBN 978 -83-65719-39-8.*
14. Kateryna Ianchuk. *Conceptual educational projecting as a method of research and development known architecture and art masters [текст] / Kateryna Ianchuk, Zoriana Klymko // Housing Environment: composition in urban planning. – No. 14 / 2015. – P. 136–147. PL ISBN 1731 – 2442.*
15. Климко З. В. *“Театр” сценографічних рішень Є. М. Лусика на Празькому квадрієнале 2015: побудова простору, дійова організація і їх оформлення [текст] / З. В. Климко // Архітектурний вісник КНУБА: наук.-вироб. збірник / відпов. ред. П. М. Куліков. – К.: КНУБА, 2015. – Вип. 5. – С.57–67.*
16. Howard

Pamela with Drabek Pavel. What is scenography? – New-York.: Routledge, 2019. – p. XX – XXIV. 17. Древняя Русь: город, замок, село / ред. Б. А. Колчин. – М.: Наука, 1985. – 431 с. 18. Філіпчук М. Слов'янські поселення українського Прикарпаття у другій половині I тисячоліття нашої ери. Стільсько і його околиці; // Миколаївщина. Збірник наукових статей. Т. С. – Львів: Інститут українознавства ім. Крип'якевича НАН України, 1998. – С. 80–104. 19. Русанова И. П., Тимощук Б. А. Языческие святилища древних славян. – М.: Научн.-исслед. арх. центр “Архэ”. – С. 7, 9, 11, 18, 19, 20–29.

V. Proskuryakov

Lviv Polytechnic National University
Department of architectural environment design

THE IDEA OF CREATING THE ARCHITECTURE OF THE FIRST UKRAINIAN NATIONAL THEATRICAL PAVILION AT PRAGUE QUADRENNIAL 2019 EXHIBITION.

© Proskuryakov V., 2019

The article presents the ways of finding the architecture of Ukrainian pavilions for global theatrical forums and, in particular the idea of creating the architecture for the First Ukrainian national theatrical pavilion at Prague Quadrennial 2019.

The author has shown that during 15 years since the creation of the department of architectural environment design, the topic of theatrical and performing buildings and structures has been a leading one for scientific and research as well as project and educational activity. It has been reflected in the projects and implementations of permanent, landscape, mobile, detachable, transformed, theatrical and performing, cultural and educational and entertaining buildings.

Nevertheless, it was not enough for creating the architecture of Ukrainian national pavilions- constructions of a new architectural type for which the Ukrainian culture would have to be the idea ground and spatial construction would make the integration of theatrically-performing and culturally-educational functions possible. It could be done using modern technical and technological equipment.

In order to solve the problem, the author together with the colleagues has decided to use the structure of “kupala theatre” for staging the plays of “kupala drama” the origins of which are lost in the hoary antiquity. For this purpose, the author has reconstructed the image of “kupala theatre” and his main structural elements which have become the components of a future pavilion. He has designed the sketches, selected modern materials for preparing pavilion joints, agreed its scale with a scale of space provided for it by PQ 19 organizers in the main Quadrennial building “Industrial palace”.

Key words: architectural idea, theatrical exhibition pavilions, Prague Quadrennial.